

GELENEKSEL DEVLETTEN MODERN DEVLETE: SANAYİ DEVRİMİ VE KAMU YÖNETİMİ DÜŞÜNCESİNDE DEĞİŞİM¹

FROM THE TRADITIONAL STATE TO THE MODERN STATE: INDUSTRIAL REVOLUTION AND CHANGE OF PUBLIC ADMINISTRATION IDEA

Abdulkadir Aksoy

Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, aaksoy@sakarya.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Sanayi Devrimi
Sanayi Toplumu
Kamu Yönetimi Düşüncesi
Modern Devlet Merkezîyetçilik

Sanayi devrimi insanlık tarihinin önemli duraklarından birisi olarak kabul edilir. Çoğu sosyolojik ve tarihi çalışma sanayi devriminin insanlık üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışmaktadır. Sanayi devriminin etkisi sadece bu alanlar ile kısıtlı kalmamış, ekonomik, siyasal, sosyal ve yönetsel alanlarda da önemli değişiklikler görülmesine sebep olmuştur. Bu değişim ve dönüşüm genelde yönetim, özde ise kamu yönetimi düşüncesinde de önemli yenilikleri ve değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişiklikler; işbölümü-uzmanlaşma ve hiyerarşiye dayalı kamu yönetimi, kentsel ve yerel yönetim birimlerinin biçimlenmesi, merkezileşme ve bürokrasinin dönüşümü, ulus- devlet sürecinin yerleşmesi ve yaygınlaşması olarak karşılık bulmuştur.

© 2016 PESA Tüm hakları saklıdır

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Industrial Revolution
Industrial Society
Public Administration Theory
Modern State Centralization

The industrial revolution is considered to be as one of the most important stops in human history. Most researches in sociology and history tries to explain the impact of industrial revolution on humanity. The effects of industrial revolution are not only limited to these areas but also caused significant changes in economic, social, politic and managerial areas. This change and transformation brought important innovations generally in management and significantly in public administration thoughts. These changes include; division of labor- specialization and hierarchy based public administration, the formation of urban and local government units, centralization and the transformation of bureaucracy and settlement of nation -state.

© 2016 PESA All rights reserved

GİRİŞ

Tarihsel süreçteki değişimler üç önemli aşama ile vurgulanır. Bunlar; tarım toplumu, sanayi toplumu ve bilgi toplumu (Çukurçayır ve Çelebi, 2009:60). Bu sınıflandırmayı Toffler (2008:11) üç dalga olarak ifade eder. Birinci dalga tarım toplumunu, ikinci dalga sanayi toplumunu, üçüncü dalga ise günümüz bilgi toplumunu ifade etmektedir. Doğrusal ya da döngüsel tarih teorileri bu konunun ilerleme olup olmadığı hususu üzerinde mutabık olmasalar bile bu aşamaların varlığı çoğu sosyal bilimci için geçerli bir sınıflandırma kabul edilir.

Öte yandan sanayi 4.0 ya da 4. sanayi devrimi tartışmalarından hareketle bilişim ve endüstri sektörlerinin yeniden tartışılmaya başlandığı günümüz dünyasında sanayi devrimi ve devlet ilişkisini anlamaya

¹ Bu çalışma 12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan ve bildiriler kitabında basılan “Sanayi Devrimi ve Kamu Yönetimi Düşüncesinde Değişim” başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

çalışma çabasının önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü günümüz kamu yönetimi düşüncesi sanayi devrimi ile şekillenen toplumsal yapıda neşvünema bulmuştur.

Sanayi devriminin² gerçekleşmesi ile tarım toplumu olağanüstü hızla dönüşmeye başlamıştır. Bu durumun etkileri ilk ve net olarak iktisadi alanda görülmüştür. Bu bağlamda çalışmada öncelikle tarım toplumunun genel karakteri hakkında bilgi sunulurken sanayi devriminin gerçekleştiği ortam ele alınacaktır. Ardından sanayi devriminin gerçekleşmesiyle ekonomik, sosyal, siyasal ve yönetsel alandaki değişimler vurgulanacaktır.

Buradan hareketle çalışmanın amacı; sanayi devriminin modern kamu yönetimi düşüncesi üzerinde doğrudan olmasa bile dolaylı dönüştürücü etkisinin ortaya konulmasıdır. Çünkü kamu yönetimi disiplinine kaynaklık eden ve disiplinin başlangıcının dayandırıldığı metinler ve çalışmalar sanayi toplumunun içerisinde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Sanayi devrimi ve kamu yönetimi ilişkisi çoğunlukla tarihsel sosyoloji çalışmaları ile karşımıza çıkmaktadır. Kamu yönetimi çalışmaları içerisinde ise daha çok tarım-sanayi- bilgi toplumu sıralaması vurgulanarak değişim ifade edilmektedir. Bu çalışmanın literatürdeki çalışmalardan ayrılan yönü ise sanayi devriminin İngiliz ekonomik kapitalizmi ile birlikte kamu yönetimi düşüncesini nasıl dönüştürdüğünü retrospektif yaklaşım ile ele almasıdır.

1. Tarım Toplumunda Ekonomik ve Sosyal Düzen

MÖ. 8000 yılı civarının Tarım Devrimi olduğu kabul edilir. Tarım Devrimini yaşayan toplum göçebe hayattan yerleşik hayata geçmektedir. Tarım Devrimi ile birlikte, toprak sermayenin başlıca unsuru olmuştur. Bundan sonra uzun dönemler boyunca üretim, insan ve hayvanın kas gücüyle ve bu gücün daha verimli kullanılabilmesi için geliştirilen aletlerle yapılmıştır. Toprak ve kas gücü bu devirde başlıca üretim aracı olmuştur (Günay, 2002:8).

Tarım toplumunda yukarıda da ifade edildiği üzere kas gücüne dayalı üretim gerçekleşmektedir. Bu yüzden hayvan gücü hayati önem taşımaktadır. Bu ihtiyaç ise pek çok hayvanın evcilleştirilmesiyle giderilmiştir. Ayrıca bireyler ihtiyaç duydukları ürünleri kendileri üretmeye çalışmışlardır. Çünkü kitlesel üretim sistemi henüz gelişmemiştir.

Tarım toplumunun önemli özelliklerinden birisi de insanların tarımsal faaliyetlere başlamasıyla yerleşik düzene geçmeleri olmuştur. Başka bir ifade ile tarımsal uğraşlar neticesinde küçük sulama alanları ve köyler oluşmuştur (Şenel, 1982:147). Buradan hareketle tarım toplumunun karakterinin bu küçük yerleşim birimleri ile oluştuğunu söylemek gerekmektedir.

Her ne kadar günümüzde tarım toplumu olmak, ekonomik ve toplumsal gelişme sürecinde geç kalmayı ifade etmekteyse de bu tarım toplumunun kendisini kötü kılmaz. Aksine tarım toplumları (*agricultural societies*), temelde toprağın işlenmesi ile elde edilen tarımsal üretime dayanır. Bununla beraber, pulluk gibi, teknolojik yeniliğin girişi ile çiftçiler üretimlerini büyük ölçüde artırmışlardır. Ayrıca bu sayede daha geniş toprak parçalarını, kuşaklar boyunca işlemek mümkün hâle gelmiştir (Bozkurt, 2013:5).

Tarım toplumu ile ilgili bu ifadelerden sonra vurgulanması gereken bir başka nokta ise tarım toplumunun yönetim anlayışıdır. Tarım toplumundaki yönetim düşüncesi ile ilgili en temel nokta, günümüz anlamında bir değer olarak merkeziyetçiliğin ve merkezi devletlerin olmayışı olarak ifade edilebilir.

2. Sanayi Devrimi ve Sanayi Toplumuna Süreci

Sanayi devrimi olarak ifade edilen olgunun başlangıcı ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Sanayi devriminin tanımlanmasındaki ve tarihsel olarak toplumsal değere dönüşebilmesindeki farklı bakış açılarının belirtilmesinde yarar görülmektedir. Yani sanayi devriminin zamanının net olmayışı, farklı yaklaşımların belirtilmesini zorunlu kılmaktadır.

²Sanayi kavramı yerine pek çok kaynakta endüstri kavramı da eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada da sanayi, endüstri anlamında kullanılmıştır.

Sanayi devrimi, “teknolojinin hâkim olduğu makineleşmeye geçişin başlangıcı olan 18. yüzyılın ortalarında İngiltere’de ortaya çıkıp kısa zamanda Avrupa’ya yayılan, üretim teknolojisindeki köklü dönüşüm hareketi” (Tutar, 2013: 67) ve bu değişim-dönüşümün İngiltere’de özellikle dokumacılık ve demir çelik sanayi ile demiryolu sektöründe başlayıp, dünyaya yayılan iktisadi alandaki tüm gelişmeler (Parlak, 2011:217) olarak ifade edilebilir. Sanayi devrimi, basit olarak buharlı makinelerin bulunmasına veya kullanılmasına indirgenemez. Böylesine önemli bir gelişimin pek çok toplumsal, siyasal ve ekonomik sebep-sonucu bulunmaktadır. Tabii ki böylesine girift bir yapının sebeplerinin ve sonuçlarının net ifade edilmesi zordur. Ancak üzerinde mutabık kalınmış birtakım temel noktalar bulunmaktadır.

Sanayi devrimi sadece iktisadi büyümenin hız kazanması anlamında dar bir gelişim olarak değerlendirilemez. İktisadi ve toplumsal dönüşüm nedeniyle ve bunun sayesinde iktisadi büyümenin hız kazanması durumudur. Ayrıca İngiltere’de ortaya çıkıp gelişen sanayi devrimi, daha önceki teknolojik gelişmelerden farklıdır. Tarihsel süreçte pek çok teknolojik ilerleme gerçekleşmiştir. Ancak bu gelişmeler sürekli teknolojik devrim ve toplumsal dönüşüm aracılığıyla kendini sürdürebilen iktisadi büyümeyi sağlayamamıştır (Hobsbawm, 2008: 32-33).

2.1. İngiltere ve Sanayi Devriminin İktisadi Gelişimi

Sanayi devrimi ile aslında teknolojik ilerlemelerin toplumsal ve ekonomik alanda kullanılması ile pek çok önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerin hepsini nitelemek için kullanılmasıyla sanayi devrimi ani olup biten bir olay değil uzunca bir dönemdeki dönüşümleri ifade eder.

Aslında sanayileşme iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Sanayi devriminin iki aşamalı olarak kabul edildiği yaklaşımda genellikle ilk aşamaya sanayi devrimi ikinci aşamaya ise bilimsel devrim ismi verilmektedir. Başka bir sınıflandırmada ise 18. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar olan endüstriyel gelişme “makine devrimi”, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleşen gelişimlere ise “teknolojik devrim” olarak bahsedilir. Bu yaklaşımlarda önemli olan nasıl isimlendirildiği değil, sanayi devrimini iki aşamaya ayırıp etkilerinin ayrı ayrı incelenmesidir (Sander, 2011:209)³.

Sanayi devrimi tarihsel bir rastlantı olarak açıklanamaz. Çünkü 15. ve 16. yüzyıllardaki deniz aşırı keşifler ve 17. yüzyıldaki bilimsel devrim tek başına sanayi devriminin sebebi sayılmaz. Hatta sermaye birikimine etkisi olduğu düşünülen Protestanlık da tek başına sanayi devriminin gerekçesi olamaz. Tüm bu koşulların İngiltere’de sanayi devrimi için gerekli şartları oluşturması ile 18. yüzyılda sanayi devrimi süreci ilk olarak bu ülkede görülmeye başladı (Hobsbawm, 2008: 35-36).

Buradan hareketle sanayi devriminin ilk olarak İngiltere’de meydana gelmesinin bazı nedenleri olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenler kısaca şu şekilde ifade edilebilir; Cromwell isyanı ve cumhuriyet fikrinin oluşumu, sosyo- politik yapı, ticaretin gelişmesi, denizciliğin ve deniz ticaretinin gelişimi, merkantilizm⁴, dokuma sektörünün gelişmesi, nüfus artışı, madencilik gelişimi⁵(Göksal, 2003: 15-28)demografik değişim, tarım devrimi, ticaret devrimi, ulaşım alanındaki gelişmeler, sermaye terakümü, endüstriyel teknolojideki gelişmeler ve mali piyasadaki gelişmeler (Torun, 2003:183)⁶.

Öte yandan “İngiliz sanayi devrimi kendiliğinden ortaya çıkmış bir hadise olarak görülebilir mi?” sorusu, sanayi devriminin oluşmasında devletin rolünün belirtilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, özellikle ilk sanayi devrimi herhangi bir hükümetin veya devletin öngörüsü veya desteği ile değil kendiliğinden gerçekleşmiştir. Ama devlet tamamen pasif bir konumda da kalmamıştır. Çünkü hükümetlerin yasalaştırma konusundaki başarısızlığı piyasadaki aktörlerin rahat etmesinin önünü

³ Bu sınıflandırmaların yapıldığı en önemli çalışmalardan birisi de Freeman ve Louça’nın (2013) çalışmasıdır. Önemli bir iktisat tarihi eseri olan bu çalışmada “ardışık sanayi devrimleri” kavramı kullanılmaktadır. Bu çerçevede pamuk, demir, demiryolları, çelik gibi ticari alanlar detaylıca analiz edilmektedir.

⁴Merkantilizm; ortaçağın kapanıp yeniçağın başlamasıyla birlikte özellikle 16.-18. yüzyıllar arasında Batı Avrupa’da kabul gören iktisadi doktrindir. Yeniçağın ilk özelliklerinden birisi, feodal beyliklerin yavaş yavaş ortadan kalkması ve yerlerine merkezîyetçi devletlerin ve ulusçuluk akımlarının geçmesiyle tarıma dayalı ekonomik yapı yerine ticaretin yaygınlaşmasını ifade eder (Parlak, 2011:523).

⁵Sanayi devriminin niçin İngiltere’de başladığına dair Parlak (2011:217-18) şu gerekçeleri dile getirir: İngiltere’nin diğer ülkelerden zengin olması, İngiltere’nin feodal toplumdaki ticari topluma başarılı bir geçiş sahne olması, İngiltere’nin fen ve mühendislik çalışmalarına büyük destekler vermesidir.

⁶Ancak Hobsbawm’ın(2008:31) da belirttiği gibi,1750’lerin İngiltere’sine dönebilseydik, olayların niteliğini bugünkü bilgilerimiz ile değerlendirmeseydik, yaklaşmakta olan sanayi devrimini tahmin edebilir miydik? Bu hemen hemen imkansızdı.

açmıştır. Bu ise sanayi devrimi için gerekli olan sermaye birikimi ve teknolojinin oluşumunu kolaylaştırmıştır (Deane, 2000:193). Diğer bir ifadeyle devletin kamu politikaları eliyle piyasaya müdahale etmemesi, sanayi devrimi şartlarının oluşması ve hızlanmasına katkı sağlamıştır.

2.2. Sanayi Devrimi ve Sosyo-Ekonomik Dönüşüm

Sanayi devriminin gerçekleşmesi pek çok alanda dönüşüme yol açmıştır. Yaşanan dönüşümlerden ne kadarının sanayi devrimi ile ilgili olduğu tartışılmakla birlikte, devrimin ekonomik, sosyal ve siyasal-yönetimsel alanda pek çok etkisinin olduğu kabul görmektedir.

Sanayi devrimi sonrası toplumsal alandaki değişim ile birlikte dönüşmekte olan durum için “sanayi toplumu” ifadesi kullanılmaktadır. Sanayi toplumu kavramının izleri Saint-Simon’a kadar götürülebilir⁷(Giddens, 2013:33).

Sanayi devrimi genel olarak vaat ettiği maddi ilerleme nedeniyle büyük bir iyimserlikle karşılanmış ve insanlığın tabiatın tutsaklığından kurtuluşu olarak değerlendirilmişse desanayi devriminin toplumda olumsuz sonuçlar yarattığına dair de görüşler bulunmaktadır. Örneğin Kaczynski (2013:9) “sanayi devriminin geniş çaplı psikolojik acılara yol açtığını ve bu teknolojik ilerleyişin insanlığı daha korkunç bir duruma sürükleyeceğini, doğal yaşamı bozacağını ve gelişmiş ülkelerde dahi fiziksel acıların artacağını” dile getirmiştir.

Bu eleştirilerle birlikte sanayi devriminin iktisadi, sınaî ve ticari alanda meydana getirdiği bazı değişimleri vurgulamak gerekmektedir. Sanayi toplumunun bu vasıfları şu şekilde ifade edilebilir (Aron,1997:65-67):

- ❖ İşletme aileden ayrılmıştır. Yani işyeri ve aile çevresi gibi farklı alanların oluşması fabrikalar aracılığıyla mümkün olmuştur.
- ❖ Sanayi toplumu işbölümünü zorunlu hale getirmiştir. Bu işbölümü sadece farklı meslekler arasındaki ilişkiyi değil, aynı işletme içindeki çalışanlar içinde de gerçekleştirmiştir⁸.
- ❖ Sanayi devrimi ile birlikte sermaye birikimi zorunlu hale gelmiştir. Sermaye birikimi sadece kapitalist toplumlarda değil aynı zamanda bütün sanayi toplumlarının da temel vurgusudur.
- ❖ İşçi olgusunun gündeme gelmesi de sanayi toplumunda oluşmuştur. Çünkü sanayi devrimi ile birlikte oluşan fabrikalarda aşırı işçi ihtiyacı gündeme gelmiş, bununla birlikte ise işçilerin çalışma şartları ve yaşam koşulları sanayi toplumunun temel uğraş alanlarından birisi olmuştur.

Sanayi devrimi ile birlikte insanların yaşam biçimleri de değişmiştir. Bu değişiklik daha sonraları şekillenecek olan tüm toplumsal yapıların kodlanmasında önemli bir etki oluşturmuştur. Çünkü sanayi devrimi ile birlikte toplumların gelenekleri, davranış biçimleri ve kuralları tümüyle değişmiştir. Örneğin daha önce evlerin yakınında bulunan atölyeler terk edilerek üretim fabrikalarda gerçekleşmeye başlamıştır⁹. Bu fabrikalar etrafında yerleşimler oluşarak kentleşmeler gelişmiştir. Ayrıca sanayi devrimi ile büyük aileler yerini çekirdek aileye devretmiştir (Göksal, 2003:12). Bu bağlamda sanayi devrimi dağınık durumda olan üretim mekanizmalarını buharlı makinelerin “fabrikalarda” kullanılmasıyla 19. yüzyıldan itibaren fabrikaların etrafına göçen işçiler ve işsizlerin oluşturduğu kentler hızla büyümüşdür (Bumin, 2010:55).

Kentlerin büyümesi, çok sayıda kentsel ve toplumsal sorunu da beraberinde getirmiştir. Evler kalabalıklaşmıştı. Elektrik henüz aydınlatmada kullanılmadığından şehirler dar, kasvetli sokaklar ve

⁷Giddens sanayi toplumu-modern toplum ilişkisini ve farklılıklarını bir başka eserinde detaylıca ele almaktadır.Giddens, “endüstriyalizm” kavramının merkezinde cansız maddi olan nesnelere olduğunu ifade eder. Bu nesnelere ise kuşkusuz makinelerdir (Giddens, 2012:54).

⁸ Aşırı işbölümünün ve sanayi devriminin yarattığı makineleşmenin oluşturduğu durum, Charlie Chaplin’in 1936 yılı yapımı Modern Zamanlar (Modern Times) filminde başarılı bir tasavvur ile göz önüne serilmektedir.

⁹Fordist üretim tarzı yadaFordizm yirminci yüzyılda endüstriyel üretim tarzlarının örgütlenmesinde dönüşümü ifade eder. İsmi Amerikalı araba üreticisi Henry Ford’dan alır. Bu üretim metodunda toplu tüketimler göz önünde bulundurularak ürünler standart ve toplu olarak seri üretilmektedir. Öte yandan bu yöntem bir üretim şeklinden ziyade genel olarak iş yapma zihniyetini yansıtır (Tutar, 2013:439). Fordist üretim tarzı sanayi devrimi sonucu gerçekleşen endüstriyel toplumun iş görme metodu olarak karşımıza çıkmaktadır.

sıkışık evlerden oluşuyordu. Uzun yıllar insanlar temiz içme suyundan ve kanalizasyon sisteminden yoksun kalmışlardır. Manchester’da 1840’larda, 212 kişiye bir tuvalet düşmekteydi. Salgın hastalıklar yaygınlaşmıştı. Günlük çalışma saati 13-14 saati bulmuştu. Çocuk işçiler kullanılmıştı. Bütün bu aksaklıklara yönelik özellikle çalışma şartları ve koşullarına yönelik 19. yüzyılda pek çok itiraz gerçekleşmiştir. Bu toplumsal hareketler sonucunda yeni oluşan yasalar ile kentsel yaşam ve çalışma düzeninde bazı iyileştirmelere gidilmiştir (Günay, 2002:13).

3. Sanayi Devriminin Kamu Yönetimi Düşüncesinde Meydana Getirdiği Değişimler

Sanayi devrimi incelemeleri genellikle devrimin ekonomik sonuçlarını analiz etmeye yöneliktir. Örneğin Hobsbawm’ın (2008:207), “sanayi devriminden beri her devletin iktisat politikasının ve kuramının tarihi, aslında “laissez-faire”in yükselişinin ve düşüşünün tarihidir” ifadesinden de iktisadi analizlerin önemi anlaşılabilir. Yukarıda da vurgulandığı gibi sanayi devrimi öncelikle iktisadi alanda olmak üzere toplumsal, siyasal ve yönetsel pek çok alanda değişimlere kaynaklık etmiştir. Ancak bu çalışmada sanayi devriminin ekonomik ve toplumsal alanlarda oluşturduğu değişimden ziyade yönetim ve örgütlerde oluşturduğu değişim ve dönüşüm vurgulanmıştır.

Sanayi devriminin ortaya çıkardığı ekonomik düzen ile birlikte genelde yönetsel alanda özelden ise kamu yönetiminde işbölümü-uzmanlaşma ve hiyerarşiye dayalı kamu yönetimi, kentsel ve yerel yönetim birimlerinin biçimlenmesi, merkezileşme ve bürokrasinin dönüşümü, ulus- devlet sürecinin yerleşmesi ve yaygınlaşmasından oluşan önemli değer, norm ve kurumlar sistemi oluşmuştur.

İşbölümü-uzmanlaşma ve hiyerarşiye dayalı kamu yönetimi; çalışmanın önceki kısımlarında da vurgulandığı gibi sanayi devrimi ile birlikte temel üretim mekânları artık fabrikalar olmuştur. Fabrikalar ise şu özellikler ile kendinden önceki üretim mekanizmalarından ayrılırlar (Sander, 2011:210):

- ❖ Üretim süreci tek bir işletmede gerçekleşmektedir.
- ❖ Fabrikaların kapladığı büyüklük, onun ekonomik yönden gelişmişliğini ve makine yönünden de büyüklüğünü ifade eder.
- ❖ Fabrikalarda kullanılan makinelerin özellikli görevleri bulunur.
- ❖ Üretim, kendi dışındaki insanlar için yani pazar için yapılmaktadır.
- ❖ İşçiler uzmanlaştırılır ve belirli saatlerle belirli ücret karşılığında çalıştırılır. Bu çalışanlar ise belirli yöneticiler tarafından denetlenir.

Sınaî alanda gerçekleşen uzmanlaşma, zaman etütleri, ücret belirleme gibi alanlar, dönemin kamu yönetimi yazınında da sıklıkla atıf alan eserlerinde kendine yer bulmuştur. Özellikle Frederick W. Taylor’un “Bilimsel Yönetimin İlkeleri” ve Henri Fayol’un “Genel ve Endüstriyel Yönetim” eserleri bu alanları ele alan öncü çalışmalardır. Hem Taylor (2011), hem de Fayol (2012) eserlerinde bu alanlarla ilgili gözlemler yaparak deneyimlerini eserlerine yansıtmışlardır. Yani yönetim biliminde klasik kabul edilen her iki eserde sanayi toplumunun yönetim düşüncesini incelemişlerdir.

Kentsel ve yerel yönetim birimlerinin biçimlenmesi; üretim sistemindeki bu köklü değişimler, teknolojik gelişmeler ve kentlerin çoğalması ve büyümesi; altyapı konut, sağlık, işsizlik ve eğitim gibi sorunları gündeme getirmiştir. Özellikle tren başta olmak üzere, otomobil ve uçak gibi yeni ulaşım araçları, kamu da yeni birimlerin ve örgütlerin kurulmasını gerekli kılmıştır. Bugün kamu hizmeti olarak görülen pek çok hizmet sanayi devrimi öncesinde kamunun görevleri arasında değildi. Çünkü geleneksel toplumda devletin bugünkü anlamda bir görev dağılımı yoktu. Genel görevi savunma ve adalet olarak sınırlıydı (Al, 2002: 35).

Buradan hareketle sanayi devrimi ile beraber büyüyen kamu sektörünün özellikle kentsel alanlarında büyümeye başlaması ile beraber modern kent hizmetleri ve yerel yönetim birimleri de değişmeye ve önem kazanmaya başlamıştır.

Merkezileşme ve bürokrasinin dönüşümü; sanayi devriminin yönetime yansıyan en önemli yönü merkezileşmedir. Sanayi toplumunda görülen bu merkezizetçilik düşüncesi özellikle haberleşme ve ulaşım teknolojilerinin de gelişmesiyle daha da belirginleşmiştir. Özellikle demiryolu sektörünün gelişimi bu bağlamda çok önemlidir (Toffler, 2008: 76-77). Kamu yönetiminde merkezizetçilik düşüncesi ise modern bürokrasinin kurumsallaşmasına ve yaygınlaşmasına yol açmıştır. Zaten bu

dönemin ortaya çıkardığı siyasi ve idari yapı içerisinde MaxWeber tarafından geliştirilen bürokrasi olgusu, geleneksel devletlerden farklı olarak kamu yönetiminin vazgeçilmezi haline gelmiştir¹⁰. Bu merkezileşmenin devlet alanındaki değişimlere yansması ise ulus devlet formunun ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

Ulus- devlet sürecinin yerleşmesi ve yaygınlaşması; sanayi devriminin yönetime yansma alanlarından birisi de yukarıdaki merkezileşme eğilimi ile paralel oluşan ulus devlet yapılanmasıdır. Özellikle Batı Avrupa'da yaşanan sanayileşme ile tarım toplumundan sanayi toplumuna başka bir ifade ile geleneksel toplumdaki modern topluma geçişi hızlandırmıştır. Toplumsal alanda görülen bu değişikliğin doğal sonucu olarak siyasal alanda da değişiklikler görülmüştür. Bu değişiklikler ise günümüz anlamında ulus devletlerin oluşumunu desteklemiştir (Şahin, 2007:117).

18. yüzyılda teknolojik ve ekonomik açıdan buhar makinesinin icadı ve sanayi devrimi sürecinin başlaması (1765), siyasi gelişmeler bakımından da Fransız Devrimi (1789) bu yüzyıldaki değişim ve dönüşümlerin önemli belirleyici noktalarından olmuştur. Hem sanayi devrimi hem de Fransız İhtilal'i ile beraber öncelikle Avrupa'da ve ABD'de ve daha sonra da pek çok başka ülkelerde yeni üretim ilişkileri, akılcı düşünme, merkezi örgütlenmeler yeni sosyal ve siyasal yapılar ortaya çıkmıştır (Al, 2002: 27).

Öte yandan Fransız Devrimi siyasal modernleşmenin (yurttaşlık, ulus devlet, Anayasacılık, insan hakları ve bunlara dayalı merkezîyetçi devlet otoritesinin, sınırlı devletin, hukuk devletinin, sorumlu devletin vb. ilke ve değerlerin gelişmesi) temellerini oluşturmakla beraber (Köseoğlu, 2009: 33-37), çalışmanın sınırlılığı sebebiyle daha çok sanayi devriminin ekonomik dönüşümleri üzerinden ekonomik kapitalizm ve kamu yönetimi ilişkisi üzerinde durulmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sanayi devrimi toplumsal siyasal ve iktisadi alanlarda o güne kadar görülmemiş büyüklükte ve hızda dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimler tabii olarak kamu yönetimine de yansmıştır. Günümüz modern örgütlenmeleri çoğunlukla sanayi devrimi ile beraber oluşmuştur. Aynı zamanda ulaşım ve haberleşme sektöründeki gelişmeler ile birlikte devlet yönetiminde merkezîyetçilik düşüncesi artmıştır. Yine günümüz yaygın devlet formu olan ulus devlet yapılanması da yine sanayi toplumunda neşet etmiş bir yapıdır.

Sanayi devriminin ekonomideki dönüşümle birlikte üretim sistemindeki değişiklikler de beraberinde gelmiştir. Fordist üretim tarzının makbul sayılması ve öne çıkmasıyla özellikle işletme yönetiminde dikey örgütlenmeler oluşmuş ve yayılmıştır. Böylelikle hızla artan örgütlerin birbiri ile ve örgütün kendi içinde hiyerarşik sistem yerleşmiştir.

Merkezileşmenin ve hiyerarşinin kamu yönetimine yansması ise bürokrasi ile kendine yer bulmuştur. Modern yönetim düşüncesinin kamu yönetimi üzerinde etki alanı kuşku yok ki bürokrasi ile somutlaşmıştır. Bürokrasi modern ulus-devletin de oluşmasıyla birlikte vazgeçilmez bir hal almış ve genel olarak tüm yönetim biçimlerinde az veya yoğun olarak oluşmuştur. Çünkü ulus-devlet yapılanması merkezîyetçiliğin belirginleştiği ve bunu da bürokrasi aracılığıyla yapabildiği bir devlet formudur. Bu yapılanma içinde bürokrasi demokratik sistemlerde kamu politikalarının uygulayıcısı iken, demokrasinin batı standartlarında olmadığı siyasal sistem içerisinde kamu politikası oluşturmanın her safhasında etkili olabilmektedir.

Öte yandan sanayi devrimi, fabrikaların olduğu yerlerde işgücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu durum ise kırdaki çok yoğun göçler yaşanmasına sebep olmuştur. Böylelikle sanayi devrimi ile birlikte kentlerin büyüklüğü ve sayısı hızla artmaya başlamıştır. Buradan hareketle hızla kentleşme ile birlikte kentsel alanlarda ortaya çıkan ihtiyaçları giderebilmek adına merkezi idarenin taşra örgütlenmeleri gibi yeni yönetim birimleri ihdas edilmiştir. Bu yeni oluşturulan yönetim birimleri bir yandan kamu yönetiminde bürokratik ve merkezîyetçi süreçleri artırırken, diğer yandan yerel hizmet birimleri kurulması tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

¹⁰Modern devlet aslında bürokrasi mekanizmasıyla iç içe geçmiştir. Bürokrasinin geleneksel devletlerde ve modern devletlerde işlevi ve dönüşümü ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Weber, (2013); Eryılmaz, (2010); Dreyfus, (2007).

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Süreli Yayınlar

Al, Hamza, (2002), **Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi**, Bilimadamı Yayınları, Ankara.

Aron, Raymond, (1997), **Sanayi Toplumu**, Çeviren: E. Gürsoy, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Bozkurt, Veysel, (2013), “Toplumsal Dönüşümün Evreleri: Pre-endüstriyel, Endüstriyel ve Post-endüstriyel Topluluklar”, **Endüstri Sosyolojisi**, Edit: Veysel Bozkurt, Nadir Suğur, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:1324, Eskişehir, s.2-34.

Bumin, Kürşat,(2010), **Demokrasi Arayışında Kent**, Çizgi Kitabevi, Konya.

Çukurçayır, M. Akif, Çelebi, Esra, (2009), “Bilgi Toplumu ve E-Devletleşme Sürecinde Türkiye”, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:9, s.59-82.

Deane, Phyllis, (2000), **İlk Sanayi İnkılabı**, Çeviren: Tevfik Güran, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Dreyfus, Françoise, (2007) **Bürokrasinin İcadı**, Çev: Işık Ergüden, İletişim Yayınları

Eryılmaz, Bilal, (2010),**Bürokrasi ve Siyaset**, 2010, ALFA Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul;

Fayol, Henri, (2012), **Genel ve Endüstriyel Yönetim**, Çeviren: M. Asım Çalikoğlu, Adres Yayınları, Ankara.

Freeman, Chris, Louça, Francisco, (2013), **Zaman Akıp Giderken Sanayi Devrimlerinden Bilgi Devrimine**, Çeviren: Osman S. Binatlı, İthaki Yayınları, İstanbul.

Giddens, Anthony, (2012), **Modernliğin Sonuçları**, Çeviren: Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Giddens, Anthony, (2013), **Sosyoloji; Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş**, Çeviren: Ülgen Yıldız Battal, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Göksal, Gökçen, (2003), **Sanayi Devrimi: Öncesi, Sonrası ve Etkileri**, Kora Yayın, İstanbul.

Günay, Durmuş, (2002), “Sanayi ve Sanayi Tarihi”, **Mimar ve Mühendis Dergisi**, Sayı:31, s.8-14.

Hobsbawm, E.J. (2008), **Sanayi ve İmparatorluk**, Çeviren: Abdullah Ersoy, Dost Kitabevi, Ankara.

Kaczynski, Theodore John, (2013), **Sanayi Toplumu ve Geleceği**, Çeviren: Kolektif Kaos Yayınları, İstanbul.

Parlak, Bekir, (2011), **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, MKM Yayıncılık, Bursa.

Sander, Oral, (2011), **Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918’e**, İmge Kitabevi, Ankara

Şahin, Köksal, (2007), **Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet**, İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Şenel, Alaeddin, (1982), **İlkel Topluluktan Uygur Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 504, Ankara.

Taylor, Frederick W., (2011), **Bilimsel Yönetimin İlkeleri**, Çeviren: H. Bahadır Akın, Adres Yayınları, Ankara.

Toffler, Alvin, (2008), **Üçüncü Dalga**, Çeviren: Selim Yeniçeri, Koridor Yayıncılık, İstanbul.

Torun, İshak, (2003), “Endüstri Toplumu’nun Oluşmasında Etkili Olan İktisadi Ve Sina-İ Faktörler”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, s.181-196.

Tutar, Hasan, (2013), **İşletme ve Yönetim Terimleri Ansiklopedik Sözlük**, Detay Yayıncılık, Ankara.

Weber, Max, (2013), **Bürokrasi ve Otorite**, Çeviren: H. Bahadır Türk, Adres Yayınları, Ankara.

Diğer Kaynaklar

Köseoğlu, Özer, (2009), **Birey Kamu Yönetimi İlişkileri ve Türkiye Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.